

MILJØ-
DIREKTORATET

M-462 | 2015

FRILUFTSLIV
FOR ALLTID

STATLIG SIKRING
OG TILRETTELEGGING
AV FRILUFTSLIVSOMRÅDER

Friluftslivet trenger arealer

Siden 1950-tallet har staten bidratt til å sikre friluftslivsarealer for allmennheten i hele Norge – omkring 2400 områder så langt. Uten statlig sikring ville mange av disse områdene vært nedbygd, ikke tilrettelagt eller på annen måte vært lite tilgjengelig for allmennheten.

Statlig sikring innebærer at sentrale og lokale myndigheter går sammen om å skaffe råderett over nøkkelområder og tilrettelegger for friluftsliv, slik at flest mulig får tilgang til flotte naturopplevelser. Initiativet må komme fra kommunene eller de interkommunale friluftsrådene.

De fleste områdene som er sikret så langt, ligger utenfor byer og tettsteder. Ni av ti ligger helt eller delvis i 100-metersbeltet langs kysten. Å sikre folk god tilgang til strandsonen og utfartsområder er fortsatt viktig, men de senere årene har Miljødirektoratet også oppfordret kommunene til å legge til rette for friluftsliv der folk bor.

Nærmiljøområder og turveier som er lette å nå for mange, er høyt prioritert i sikringsarbeidet. I dag bor nemlig åtte av ti nordmenn i byer og tettsteder. Sentralisering og fortetting legger et stort press på naturområder og grønne ferdselsårer der folk bor. Grønne lunger og viktige ledd i grønnstruktur og turdrag bygges ned.

Det er en stor utfordring å fortette med kvalitet og skape attraktive bomiljøer. Derfor er det i dag viktigere enn noen gang å ta vare på og utvikle gode friluftslivsområder i tettbygde strøk – som gir både mennesker, dyr og planter gode levekår.

Lønnsomt er det også! Vi vet at lett tilgang til gode friluftslivs-områder i nærmiljøet får flere i aktivitet. Og jo flere som er aktive, jo færre blir syke. Derfor er investeringer i friluftsliv

godt for folkehelsen og god samfunnsøkonomi.

Natur- og miljøbarometeret 2014 viser at to av tre nordmenn faktisk ønsker å være mer ute i naturen. For å senke terskelen for folk, ønsker staten å bidra til at ingen skal ha mer enn 500 meter fra der de bor til et sammenhengende nettverk av turstier.

Dette heftet gir smakebiter på et bredt spekter av sikringsprosjekter de siste tiårene. De spenner fra noen få, avgjørende kvadratmeter til store naturområder; fra det enkle til det ambisiøse; fra det tradisjonelle til det innovative. Noen prosjekter tok flere år å få i havn, andre var gjort på få måneder.

Felles for alle prosjektene er at verdifulle friluftslivsområder er blitt sikret for dagens og framtidens generasjoner, og tilrettelagt så flest mulig kan og vil bruke dem.

Vi håper dere lar dere inspirere. Vi ønsker nemlig å samarbeide med kommuner og friluftsråd over hele landet om enda flere gode sikringsprosjekter.

Ta initiativ!

miljødirektør

(Foto: Jan Erik Tangen/Natur-Infoimasjon)

Tørrskodd til Kattøya

Før måtte du ha båt for å besøke Kattøya innerst i Eidangerfjorden i Porsgrunn kommune. I dag kan du gå tørrskodd over en 116 meter lang flytegangbro – som er blitt et populært friluftslivsområde i seg selv. På fine dager står fritidsfiskerne tett.

Selve øya ble kjøpt av kommunen fra en privat eier i 2002, med støtte fra Miljødirektoratet. Hytta som sto her ble solgt og flyttet.

– Dermed ble en lukket og jomfruelig fjordperle offentlig tilgjengelig. I min oppvekst turte vi ikke svømme i land der, så lukket opplevde vi øya, forteller Finn Resch i Porsgrunn kommune.

I 2007 kom den universelt utformede gangbroen på plass, også etter økonomisk medvirkning fra Miljødirektoratet. Kommunen fikk i tillegg tilskudd til å sette opp et toalett, istandsette teltplass og badeplass, samt bygge en fortøyningsbrygge for robåter og kajaker.

Vilkåret var at også det 134 dekar store Olavsberget på fastlandet ble statlig sikret. Olavsberget ble kjøpt av kommunen til friluftslivsformål allerede i 1949.

I dag er det sammenhengende friluftsområdet fra Olavsberget til Kattøya mye brukt av alt fra badegjester, turgåere og fiskere, til barnehager og skoleklasser – fra hele Grenlandsregionen.

A-B-C

om statlig sikring av friluftslivsområder

Statlig sikring innebærer at det offentlige kjøper eller inngår avtaler om varig bruksrett for arealer som kan brukes av allmennheten til friluftsliv.

Hvorfor statlig sikring?

Allemannsretten og friluftsløven gir folk rett til ferdsel og opphold i utmark, uavhengig av hvem som eier arealet, og er dermed det viktigste grunnlaget for friluftsliv i Norge.

Kommunene kan hindre at utmark omdisponeres – og dermed ivareta arealer for friluftsliv – gjennom planlegging etter plan- og bygningsloven og i enkeltsaker som berører friluftslivsverdier.

De viktigste friluftslivsområdene bør være tilgjengelige og attraktive å ta i bruk for allmennheten. Utfordringer knyttet til tilgjengelighet og tilrettelegging kan løses gjennom statlig sikring.

Enkelte arealer er det ekstra viktig for det offentlige å ha råderett over – både for å utvikle dem som friluftslivsområder, og for å sikre

dem for dagens og framtidige generasjoner. Sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder er en langsiktig investering.

Hva kan det søkes støtte til?

Miljødirektoratet kan medvirke til kjøp eller avtaler om varig bruksrett for friluftslivsarealer, samt til grunnleggende tilrettelegging slik at områdene raskt kan tas i bruk.

Hva slags områder bør sikres?

I første rekke bidrar staten til sikring av:

- populære områder der allmennhetens bruk er så stor at den overstiger det grunneier må akseptere i henhold til allemannsretten.
- områder der det er behov for fysisk tilrettelegging for å ivareta arealet og sikre allmennhetens bruk.

- områder som er utsatt for et stort utbyggingspress og samtidig har en nøkkelfunksjon – for eksempel som del av en sammenhengende grønnstruktur eller kyststi.

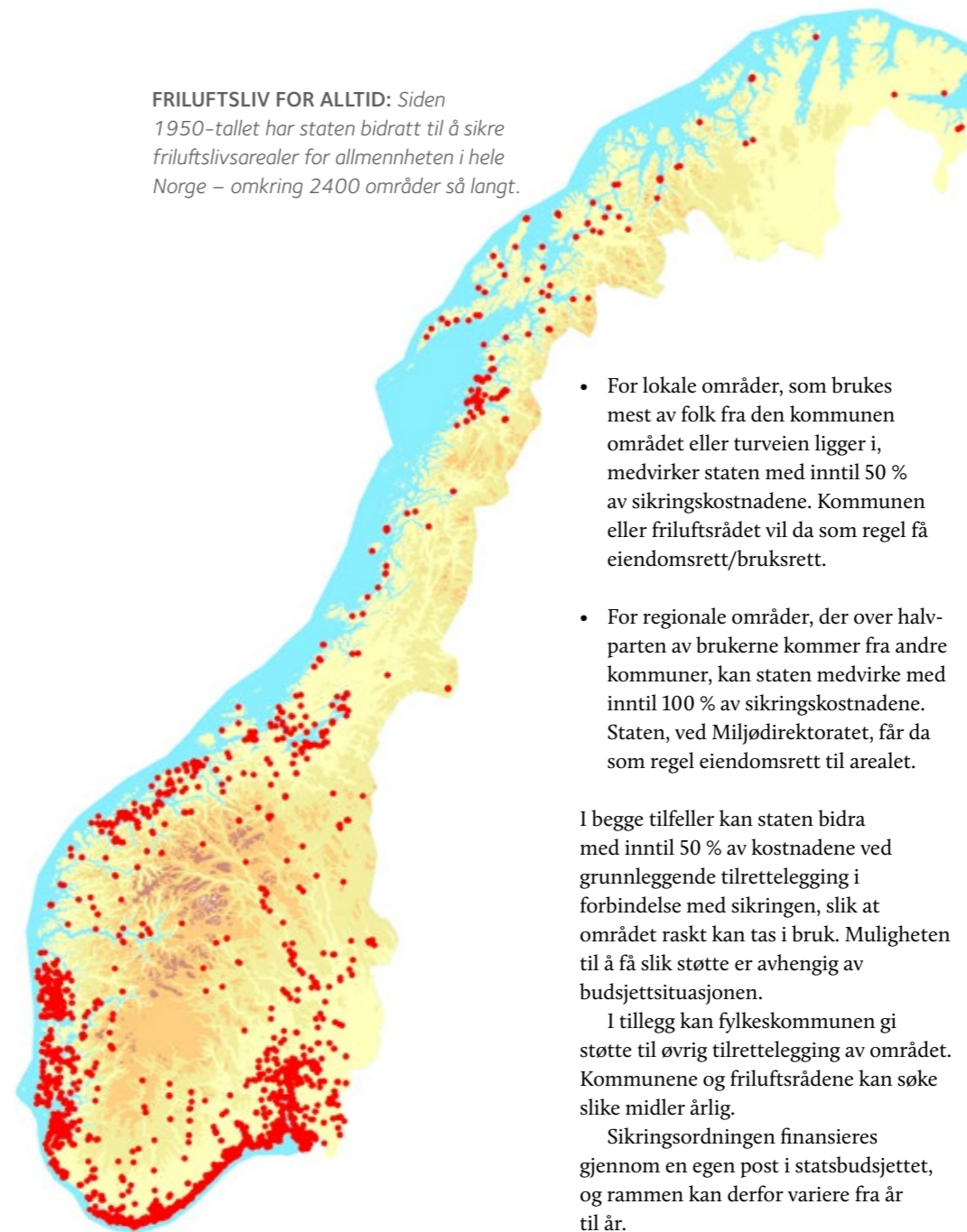
Hvem kan søke?

Alle kommuner og interkommunale friluftsråd kan søke. Fylkeskommunen prioriterer søknader i sitt fylke, før de behandles endelig av Miljødirektoratet.

Hvor stor andel av kostnadene kan staten dekke?

Hvor menneskene som bruker friluftslivsområdene kommer fra, er avgjørende for hvor stor andel av de totale sikringskostnadene staten kan dekke.

FRILUFTSLIV FOR ALLTID: Siden 1950-tallet har staten bidratt til å sikre friluftslivsarealer for allmennheten i hele Norge – omkring 2400 områder så langt.

- For lokale områder, som brukes mest av folk fra den kommunen området eller turveien ligger i, medvirker staten med inntil 50 % av sikringskostnadene. Kommunen eller friluftsrådet vil da som regel få eiendomsrett/bruksrett.
- For regionale områder, der over halvparten av brukerne kommer fra andre kommuner, kan staten medvirke med inntil 100 % av sikringskostnadene. Staten, ved Miljødirektoratet, får da som regel eiendomsrett til arealet.

I begge tilfeller kan staten bidra med inntil 50 % av kostnadene ved grunnleggende tilrettelegging i forbindelse med sikringen, slik at området raskt kan tas i bruk. Muligheten til å få slik støtte er avhengig av budsjettssituasjonen.

I tillegg kan fylkeskommunen gi støtte til øvrig tilrettelegging av området. Kommunene og friluftsrådene kan søke slike midler årlig.

Sikringsordningen finansieres gjennom en egen post i statsbudsjettet, og rammen kan derfor variere fra år til år.

Hvordan forberede en sikringssak?

Gode forberedelser er avgjørende. Miljødirektoratet prioriterer prosjekter som inngår i en helhetlig plan for utviklingen av friluftslivstilbudet i kommunen – gjennom å være forankret i kommunale planer.

Kommunene og friluftsrådene oppfordres til å ta kontakt med Miljødirektoratet tidlig, for råd om hvordan de kan gå fram for å sikre et område eller en turvei.

Hva er prisnivået?

Når det offentlige sikrer areal til friluftslivsformål, skal grunneierens tap erstattes. Erstatningen skal være i tråd med gjeldende praksis ved rettslige skjønn. Planformål og lovlig etablert bruk vil være avgjørende.

For ubebygde arealer avsatt til friluftslivsformål i plan, er som regel landbruksverdien utgangspunktet for erstatningen.

Det er ønskelig å oppnå frivillige avtaler med grunneierne, enten det gjelder kjøp eller bruksavtale.

Det er vanskelig å gi konkrete råd eller retningslinjer om erstatningsnivå her.

Derfor er det viktig å ta kontakt med Miljødirektoratet tidlig for veiledning. Staten kan ikke medvirke til prisdrivende avtaler.

Hvordan søker vi?

Søknaden sendes via Miljødirektoratets elektroniske søknadssenter. Bruk søknadsveiledningen på våre nettsider.

Frukten av 50 års planlegging

Stein for stein, meter for meter – gjennom 50 år med bevisst planlegging har Stavanger kommune sikret og tilrettelagt et sammenhengende nettverk av grønne arealer og turveier.

– Vi er i praksis i mål. I 1995 hadde bare 30 % av alle som bor i Stavanger under 500 meter til nærmeste tursti eller turvei. I dag er tallet 99 %. Det gjenstår bare noen få, viktige lenker, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen, som ynder å kalle Stavanger landets ”nærturby nummer én”.

– Statlig sikring og medvirkning fra Miljødirektoratet har vært et avgjørende verktøy helt siden starten, sier Sørensen, og påpeker at det ikke er pengestøtten alene som har vært av betydning.

– Med regjeringsstøttet velvilje i ryggen har det vært lettere å få gjennomført de vedtatte planene.

Grundige planer

I areal er Stavanger en av landets minste kommuner, dominert av Norges tettest befolkede by og et intensivt jordbruk. Det er lite utmark og skog. Presset på de grønne lungene og strandsonen har lenge vært stort i oljebyen, som har færre grønne kvadratmeter per innbygger enn noen annen norsk kommune.

Stavangers politikere så tidlig farene. Allerede i den første generalplanen fra 1965 lovet de å sikre allmennheten tilgang til friluftslivsarealer – for all framtid. Siden har kommunen sikret områder gjennom regulering, oppkjøp og avtaler med grunneiere.

Det første store prosjektet kom i gang mot slutten av 1970-tallet: En sammenhengende turvei rundt Stokkavatnet som kommunen i dag kaller ”alle turveiers mor”. Den ga inspirasjon til videre innsats. På 1980-tallet fulgte en intens utbygging av turveier i kommunalt eide grønne korridorer, mens modellen Stavanger benyttet for utbyggingsområder bidro til å sikre ytterligere arealer.

På 1990-tallet så kommunen potensialet for å binde sammen friområder til en sammenhengende grønnstruktur – der ingen skulle ha mer enn 500 meter hjemmefra til turveinettet. Men det krevde tilrettelegging i regulerte friområder som fortsatt var i privat eie.

Da Stavanger, sammen med Sola og Randaberg, fikk landets første ”Friluftspakke” fra staten i 1992, kom arbeidet med å sikre de nødvendige arealene i gang for alvor – gjennom oppkjøp og langsiktige avtaler. Ett av resultatene var turvei rundt hele Hålandsvatnet – som også strekker seg inn i nabokommunen Randaberg.

I 2001 ble det kommunale Friområdeprosjektet etablert. Målet var å sikre og gjøre tilgjengelig de resterende arealene regulert til friområder. Det befestet kommunens visjon om en sammenhengende grønnstruktur. Nå gjenstod de tøffeste kampene, de som i størst grad utfordret den private eiendomsretten.

Brutt grenser

Målet var å inngå frivillige avtaler med grunneierne så langt det var mulig, noe kommunen som oftest klarte. På 1990-tallet vedtok formannskapet for første gang å gå til ekspropriasjon, for å sikre et rent friområde.

FORNØYDE BRUKERE: – Før var det frustrerende å bruke strandsonen. Mange beboere satte opp gjerder og gjorde det vanskelig. Turstien i vannkanten er helt fantastisk, sier Sonja Blazer Thorsen (61), som bor i området. Hun mener de fleste grunneierne i Karistø har fått det finere enn før. – Det var veldig uryddig langs stranden. Nå er det flotte støttmurer og sti. Og jeg tror ikke de som bor her blir særlig berørt av at vi går nedenfor husene deres, fortsetter Thorsen, som bruker stien ofte sammen med datteren Elise Larsen (38). (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

– Det var et ideologisk gjennombrudd, forteller Sørensen.

Vi møter ham ved Hafrsfjord, der Harald Hårfagre vant slaget som bidro til at Norge ble samlet. I Karistø ved samme fjord har også Stavanger kommune utkjempet et av sine største slag for friluftslivet.

Strandsonen ble regulert til friområde på 1990-tallet. Da nye kloakkrør skulle legges ved årtusenskiftet, så kommunene en anledning til å bygge turvei langs fjorden – over 55 eiendommer med privat strandlinje. Det førte til at like mange advokatstøttede protester havnet på ordførerens bord. Det gjorde også en

underskriftskampanje i turveiens favør. Temperaturen var høy.

Men takket være stø politisk kurs, og villighet til å både gi og ta, ble alle tvister løst, arealet statlig sikret og turveien bygget.

– Vi var mange som snakket med grunneierne, formelt og uformelt. Vi

«Statlig sikring og medvirkning har vært et avgjørende verktøy helt siden starten»

Torgeir E. Sørensen, Park- og veisjef i Stavanger kommune

KREATIVE GREP: Kreative grep måtte til for å komme til enighet mellom grunneiere og kommunen i Karistø ved Hafrsfjord. Langs denne strekningen må syklistene ta en liten omvei gjennom boligområdet, mens gående kan ta turen forbi villaene på en vakker steinsti i vannkanten. Treplattningene på hver side er private. – Steinstien krever litt mer vedlikehold enn om vi hadde murt opp, men bidro til at vi ble enige med grunneieren, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen.

har utvist respekt for folks rettigheter, men det var aldri snakk om å ikke gjennomføre intensjonen i planene. Tilpassinger var vi åpne for. Karistø var et gjennombrudd, som skapte presedens for andre deler av byen, forteller kommunalråd Per A. Thorbjørnsen (V).

Lovens rammer

Ekspropriasjonslovens rammer var en utfordring.

– Kompensasjonen vi kan tilby ligger betydelig under det som oppfattes som markedsverdien. Det opplever folk som urettferdig, forteller Sørensen.

Stavanger kommune har kommet grunneierne i møte med kreative løsninger og politikerne har vært villige til å strekke seg langt for å få til frivillige avtaler.

– Vi har gitt mye kompensasjon i form av naturalia, forteller park- og veisjefen.

Kommunen har flyttet sjøboder, bygget støttemurer og anlagt hekker. De har også snirklet seg forsiktig forbi uthus og tilpasset stiens bredde og materialbruk for å tekkes ønsker og behov.

– Ofte virker problemet større på forhånd enn det viser seg å være i etterkant. En grunneier med 30 meter privat strandlinje han var veldig glad i, innså at han med turveien faktisk har fått direkte tilgang til hele kommunens strandlinje, forteller Sørensen, og legger til:

– Nærhet til turveier er ettertraktet. Her i Karistø har faktisk boligverdien steget etter at turveien kom.

Gjennomføringsevne

– Stavanger har ikke bare vedtatt planer og strategier, vi har lyktes med å realisere dem. Det kan vi være stolte av, og det er en politisk arv vi må føre videre, mener Helge Solum Larsen, som inntil valget i september 2015 ledet Kommunalstyret for byutvikling i Stavanger, som partiuavhengig representant.

– Andre kommuner ser med misunnelse på den gjennomføringskraften, fortsetter han.

– Det har til tider vært tøffe prosesser. Jeg vet det har vært til stor belastning for noen grunneiere, men det har vært helt nødvendig å sikre områder for allmennheten. Stavanger hadde ikke vært det byen er i dag, om vi ikke hadde gjort det. Vi snakker ikke om tilrettelegging i et lite område, men i og for hele byen, sier Per A. Thorbjørnsen, og legger til:

– Jeg er kjempestolt av å ha vært med på dette!

En ny attraksjon

Selv om siddiser flest i dag har tilgang til en turvei der de bor, og kan gå så og si sammenhengende tur gjennom alle Stavangers syv bydeler, hviler ikke kommunens friluftslivsentusiaster på laurbærene.

– Nå må vi sørge for at det blir attraktivt å ta turveiene i bruk, gjennom å tilrettelegge mer og informere bedre om mulighetene, påpeker park- og veisjef Torgeir E. Sørensen, og legger til at etter noen turbulente år, har

EN NY ATTRAKSJON: I bakgrunnen skimtes brodraget rundt Håhammeren.

– Fjæra under broen vil tilbakeføres til opprinnelig stand etter at byggingen er ferdig, slik at inngrepet i naturen blir minst mulig, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Friområdeprosjektet igjen full støtte i bystyret.

Turveien gjennom idylliske Karistø ender foreløpig ved Håhammeren, som ruver over fjorden og tvinger turgåerne vekk fra stranden og gjennom boligater, før turveien fortsetter i vannkanten på andre siden.

I disse dager ferdigstilles et turdrag rundt fjellnebbet. Turveien skjæres delvis som en hylle inn i fjellet, og legges delvis langs et bruheng over fjæresteine.

– Dette kommer til å bli det mest spektakulære urbane turstrekket som finnes i Norge, mener Per A. Torbjørnsen.

TILRETTELEGGING

For at friluftslivsområdene skal være tilgjengelige og attraktive, vil det ofte være nødvendig med tilretteleggingstiltak. Kommuner og friluftsråd må vurdere hva slags tilrettelegging som er mest hensiktsmessig. Opplevelseskvaliteter og naturmangfold må ivaretas. Det er også viktig å vurdere tiltakenes konsekvenser for drift og vedlikehold. På nettsidene til Miljødirektoratet finnes mer informasjon om naturvennlig tilrettelegging.

PÅ LANDET MIDT I BYEN: Hundvåg er den største av Stavangers byøyer. Helt ytterst på Lundeneset, med utsikt mot Ryfylke, har Stavanger kommune over flere år sikret et 900 mål stort kulturlandskap. I 2012 kunne hele området tas i bruk. I granskogen hekker gråhegre, kulturlandskapet holdes i hevd av "kommuneansatte" sauer på beite og i vannkanten ligger Stavangers 22. juli-minnesmerke. – Her var det sterke krefter som ville anlegge golfbane, forteller park- og veisjef Torgeir E. Sørensen. I dag er det mye brukte området knyttet sammen med resten av turveinettet i bydelen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

FRIVILLIGE

Samarbeid med frivillige organisasjoner om drift og aktivitetsfremmende tiltak i friluftslivsområder, kan være en viktig suksessfaktor for bruken av områdene. På nettsiden til Frivillighet Norge er det nyttige tips til hvordan samarbeid kan etableres og gjennomføres.

52 hverdagsturer

Målet med statlig sikring er økt aktivitet. Stavanger kommune inngikk et kreativt samarbeid med Stavanger Turistforening (STF) for å få siddisene mer ut på tur. Prosjektet fikk navnet 52 hverdagsturer.

Hver uke gjennom hele 2012 merket frivillige løypefaddere fra STF én ny rundtur med sin røde T. Kommunen laget kart med turbeskrivelse, som ble publisert på kommunens nettside og i Stavanger Aftenblad.

Resultatet var 409 kilometer med merkede løyper og bred kunnskap blant folk flest om turmulighetene i nærmiljøet. Da året var omme fikk alle rutene plass i praktboken "Lofta Vedet – 52 hverdagsturer i Stavanger".

Initiativet kom fra Stavanger kommune, som stilte folkehelse- og friluftslivsmidler til rådighet, mens STF så en fin mulighet til å markere sitt 125-årsjubileum.

– En perfekt symbiose. Kommunen ga oss en mulighet til å trekke ned til folk i byen, noe vi hadde villet lenge, forteller Kjell Helle-Olsen, kjent som "Mr. Turistforeningen" lokalt etter en mannsalder som daglig leder i STF.

Responsen var overveldende. Flere tok løypene i bruk, og mange uttrykte at de hadde oppdaget muligheter de ikke visste om tidligere.

– STF's innsats var helt avgjørende for å få informasjon om turmulighetene ut

til folk. Alt arbeidet vi har lagt i å bygge opp grønnstrukturen gjennom flere tiår, kulminerte på mange måter med 52 hverdagsturer, sier park- og veisjef Torgeir E. Sørensen

TURTAGGING: I samarbeid med Stavanger Turistforening har Stavanger kommune merket rundturer helt inn i tjukkeste byen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

TURKAMERATER: – Jeg har gått alle de 52 turene, unntatt én, forteller Eva Linderud (74). Vi møter henne på Stavanger Turistforenings (STF) faste, guidede onsdagstur, der mellom 50 og 100 mennesker deltar. – Det er så sosialt og hyggelig å komme seg ut på denne måten, fortsetter hun og berømmer både kommunen og STF for at mulighetene for nærmiljøturer er så gode. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Verdsetting sikret naturperle

Mens budrundene raste, fikk Hamarøy kommune i Nordland tilsagn om midler fra Miljødirektoratet og sikret et verdifullt naturområde ved Nesstraumen i Hamsuns rike.

– Uten tilsagn hadde det aldri blitt noe kjøp, forteller Bjørn Godal i Salten Friluftsråd om den skjebnesvangre dagen i 2009.

Årsaken til at tilsagn kunne gis på rekordtid, var at Hamarøy – som landets første kommune – hadde kartlagt og verdsatt verdifulle friluftslivsområder i hele kommunen. Dermed hadde

Miljødirektoratet den nødvendige grunnlagsdokumentasjonen for å gi tilsagn.

Mangeårig konflikt

En bebygd landbrukseiendom hadde i årtier vanskeliggjort tilgangen for folk til et utfartsområde med mange naturkvaliteter.

– Selv om eiendommen Neset var regulert til friområde og folk hadde rett til å passere eierens våningshus, var adgangen begrenset og eieren lite glad for trafikken. Mange kviet seg for å bruke området. Det var også dårlige parkeringsmuligheter, forteller Hilde Fredheim i Hamarøy kommune.

Dermed lå Neset – med sine sandstrender, sammensatte fauna, fiskeplasser, rike fugleliv, fornminner og en av landets sterkeste tidevannsstrømmer – utenfor rekkevidden for folk flest.

BEBYGD EIENDOM

Dersom en bebygd eiendom sikres og bygningene skal beholdes, må de benyttes på en måte som tjener allmennheten. Hvis ikke vil de kunne virke privatiserende. Kommuner og friluftsråd har ansvaret for vedlikehold. Miljødirektoratet kan støtte fjerning av bygninger i forbindelse med sikring. Et annet alternativ er fradeling og salg av den bebygde delen, noe som kan finansiere deler av sikringskostnaden.

MALSTRØM: Utenfor fjæresteinene i det statlige sikrede området på Neset i Hamarøy bobler Nesstraumen – en av Norges sterkeste tidevannsstrømmer. (Foto: Kjell Fredriksen/Foto Nordfra)

TILRETTELAGT: Neset ligger et steinkast fra en populær campingplass og fungerer som nærturområde for innbyggerne i Nes og utfartsområde for resten av befolkningen i regionen. Området er tilrettelagt med blant annet parkeringsplass, gapahuk, klopplegging, anløpsmuligheter for båt, og merking og forbedring av turstien i vannkanten. (Foto: Kjell Fredriksen/Foto Nordfra)

God dokumentasjon

I 2009 ble hele Neset, inkludert gårdsbebyggelsen, lagt ut for salg. Sterke private interesser var med i budrunden.

Området toppet verdiskalaen i friluftslivskartleggingen. Takket være grundig forarbeid og politisk forankring kunne både kommunen og Miljødirektoratet handle raskt når det gjaldt.

Siden dette ble vurdert som et regionalt område, dekket Miljødirektoratet hele kjøpesummen på nesten 1,25 millioner kroner. En forutsetning var at selve bygningsmassen ble frasolgt – etter at adkomst til Neset ble utbedret og utfartsparkering opparbeidet.

– Nå jobber vi for å videreutvikle området og inspirere til mer bruk, forteller Fredheim.

KARTLEGGING OG VERDSETTING

Skal vi ivareta og utvikle arealer for friluftslivet, og nå målet om at alle skal kunne drive et variert friluftsliv i nærmiljøet og naturen for øvrig, må vi først vite hva vi har. Det er et nasjonalt mål at flest mulig av landets kommuner skal ha kartlagt og verdsatt sine friluftslivsområder innen 2018. Staten stimulerer til dette gjennom midler over statsbudsjettet. Først og fremst gir arbeidet et verdifullt kunnskapsgrunnlag som kan brukes i kommunal og regional arealplanlegging. Arbeidet gir også grunnlag for å identifisere områder som bør sikres. Miljødirektoratet har utviklet en egen veileder om kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder som kan lastes ned fra våre nettsider.

Kartlegging og verdsetting av friluftslivsområder

M-459 | 2015.

Turvei i kulturlandskap

En sentrumsnær tursti langs produktivt jordbruksland har fått flere ut på tur i Songdalen kommune i Vest-Agder.

Sogndalselva, som bukker seg tvers gjennom kulturlandskapet og bygdesentrumet, utgjør en sentral del av kommunens identitet.

Helt inntil bygdas sentrum snor meanderelven seg rundt åkeren på Prestneset. Her har innlandskommunen bygget turvei.

Noen mente at en sentrumsnær turvei var overflødig i en kommune omgitt av skog og mark, og med solid tradisjon for å ta fjellskoene og tursekken fatt.

– Men det er helt feil. Det er ikke alle som er like gangføre i naturen, og mange liker best å gå tur med joggesko, sier turstiansvarlig Dagfinn Lassen i Songdalen kommune.

– Denne turveien åpner muligheter for grupper med mennesker som har behov for større grad av tilrettelegging, som eldre og mennesker med funksjonsnedsettelse, supplerer prosjektleder Erlend Falkgjerdet fra Midt-Agder Friluftsråd.

Positiv dialog

De to grunneierne i området var umiddelbart positive til planene om en tursti mellom elvebredden og kornåkrene.

– Jeg synes det er flott å kunne bidra til folkehelsen på denne måten, sier Thore Asbjørn Olsen som eier brorparten av området.

– Da vi kom i gang innså vi at det var viktig å sikre dette attraktive, sentrumsnære friluftsområdet for framtiden. Derfor gikk vi den litt lengre veien via statlig sikring, fremfor å bare

SAMARBEID MED LANDBRUKET

Jordbrukslandskapet har viktige opplevelseskvaliteter for friluftslivet. Erfaring tilsier at grunneiere flest er positive til avtaler som gir ferdselsmuligheter i skog- og kulturlandskap.

LANDBRUKSAREAL: Turveien rundt Prestneset går langs Sogndalselvas bredde, i ytterkanten av produktivt jordbruksareal. Sogndalselva er en meanderelv, noe som gir flom og oversvømmelser flere ganger i året. Det er en utfordring for turveien at den ofte blir liggende under vann. Men asfaltering og ekstra fundamentering på de mest utsatte strekningene reduserer vedlikeholdsbehovet når vannet trekker seg tilbake. (Foto: Dagfinn Lassen)

FOLKEFEST: Ordfører Johnny Greibesland (Sp) og daglig leder Per Svein Holte i Midt-Agder Friluftsråd stod for den offisielle åpningen av turveien den 3. mai 2014. (Foto: Erlend Falkgjerdet/Midt-Agder Friluftsråd)

komme til enighet med grunneierne, forteller Falkgjerdet, som bistod kommunen i sikringsarbeidet.

Med støtte fra Miljødirektoratet har kommunen inngått en servitutttavtale for 40 år med de to grunneierne.

– På den måten kunne vi også få lettere tilgang til statlige tilretteleggingsmidler eller spillemidler som vi har fått, forteller Falkgjerdet videre. Turveien har fått både benker og bord siden den åpnet i 2014.

Utvider stien

Prestneset ligger 200 meter fra rådhuset, men på motsatt side av elven. I 2015

ferdigstilte kommunen en ny gangbru, som binder bygda bedre sammen.

Nå ligger alt til rette for å utvikle et mer omfattende turveinett på begge sider av elven.

I 2015 fikk Songdalen tilsagn om sikringsmidler til å kjøpe det sentrumsnære grøntområdet Fagermoen. Dermed kan den 1,5 kilometer lange turveien rundt Prestneset forlenges over gangbrua og helt inn i sentrum.

– Tilbakemeldingen fra bygdas innbyggere er utelukkende positive og turveien er mye brukt, avslutter Dagfinn Lassen.

SERVITUTTAVTALER

I stedet for å overta eiendomsretten til et område, kan det offentlige inngå en servitutttavtale – en frivillig avtale med grunneier om bruksrett for allmennheten. Avtalen regulerer eiers råderett slik at bruken er forenelig med allmennhetens tilgang til området og eventuell tilrettelegging. En servitutttavtale kan være vederlagsfri, men det kan også være grunnlag for å gi erstatning. Avtalen skal helst være evigvarende, eller ha minimum 40 års varighet. Miljødirektoratet har utarbeidet en standardmal for servitutttavtaler som kan lastes ned fra Miljødirektoratets nettsider.

Ladestasjoner for kropp og sjel

Da Ladestien først ble anlagt i Trondheim på 1980-tallet, strittet grunneierne imot. I dag reklamerer boligselgere med ”nærhet til Ladestien”. Snart blir turveien enda mer attraktiv.

”Nye” Ladestien skal kombinere fysisk aktivitet med opplevelser som gir turen merverdi.

– Vi kaller det ladestasjoner, forteller Marius Winge Austeen, rådgiver i seksjon for idrett og friluftsliv i Trondheim kommune.

En av de planlagte ladestasjonene finner vi på Østmarkneset. Under krigen var området ammunisjonslager, med

mineheis og lastebrygge. I årevis lå det forlatte kaiområdet og de falleferdige bygningene som et fysisk hinder og et visuelt sår langs Ladestien.

Fra betongørken til turmål

Det er i ferd med å endre seg. Økonomisk støtte fra Miljødirektoratets sikringsmidler bidro til at Ladestien kunne anlegges på 1980-tallet. Østmarkneset ble

sikret i 2006 og åpnet for allmennheten to år senere. Nå skal betongørkenen forvandles til et attraktivt turmål.

Sommeren 2015 gikk 30 arkitektstudenter i gang med å restaurere det største lagerbygget. Sommeren 2016 åpner kafé her. I en annen lagerbygning gjøres det plass til fridykkerklubben og kajakkklubben, som med sine aktiviteter vil skape liv og røre.

FRIVILLIG INNSATS: 30 arkitektstudenter fra NTNU brukte sommeren 2015 seks uker på å sette i stand det ene lagerbygget på Østmarkneset. (Foto: Lael Aprieto)

KRIGSMINNE: Østmarkneset vil bli en spennende stopp på turen langs den vakre Ladestien ved Trondheimsfjorden. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

KULTURMINNE BLIR KAFÉ: Når kaféen åpner neste sommer vil det yre av liv i det gamle ammunisjonslageret på Østmarkneset.

– Det er et suksesskriterium for ”ladestasjonen” Østmarkneset at vi får brukere ned hit som skaper aktivitet, mener rådgiver i seksjon for idrett og friluftsliv, Marius Winge Austeen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Det kommer publikumstoletter og lys, og rett opp i bakken skal Norges geologiske undersøkelser bygge en steinpark.

Utvidet friluftslivsbegrep

Østmarkneset blir ikke som andre friluftslivsområder. Det industrielle preget skal bevares.

– Vi vil bevare historien, og byantikvaren har vært involvert, forteller Winge Austeen.

– En av mine kjepphester er at nikkersadelen har fått dominere friluftslivet. I dag er det viktig å legge til rette for at flere grupper fristes ut, særlig barn, unge og innvandrere. Det å gå på tur uten et mål er litt særnorsk. Dersom vi legger til rette for opplevelser og aktiviteter, får vi flere ut, fortsetter han.

Winge Austeen tror kajakkpadlere og fridykkere i vannkanten, utsiktene til en kakao i kaféen eller en runde i steinparken kan dempe protestene når ungene konfronteres med søndagstur.

Folkehelse

– At Østmarkneset ble statlig sikret var alfa og omega. Et must for framtiden, mener Knut Erling Flataker i Trondheimsregionens friluftsråd.

Han mener Ladestien er et av de de største helsefremmende tiltakene i Trondheim kommune.

– Det finnes flere kvaliteter enn bare strand og natur langs hele Ladestien, sier Flataker, og ramser opp krigsminner, arkitekturperlen Sponhuset, strandvolleyballbaner og dikterstuen til

forfatter Kristian Kristiansen – for å nevne noe.

Ladestien i vekst

Både Winge Austeen og Flataker tror Østmarkneset vil bli ett av Ladestiens største trekkplaster.

Ladestien er i dag blitt over åtte kilometer lang. Den begynner ved Ladehammerkaia i sentrum, snirkler seg langs vannkanten rundt Ladehalvøya og ender foreløpig i Grilstadfjæra i Ranheim i øst.

Ladestien utvikler seg stadig. Bare de siste to årene har kommunen regulert et område i Ranheimsfjæra, så stien kan trekkes ut fra boligområdet og helt ned i

fjæra. I Grilstad Marina stilte kommunen som krav at utbyggerne av et nytt boligfelt bygget parkanlegg i vannkanten der Ladestien passerer.

Milevis med turvei

Nå drømmer Flataker og Winge Austeen om en sammenhengende kystled rundt Trondheimsfjordbassenget. En framtidig attraksjon på linje med Nordsjøruta i Rogaland. Det krever at også nabokommunene tar grep.

– Noen må være litt gale og tenke vidløftig, smiler Flataker.

Trondheim kommune gjør sitt for å komme ett skritt nærmere drømmen – gjennom ytterligere planer om å sikre

friluftslivsarealer gjennom regulering, kjøp av arealer og opparbeidelse av infrastruktur for friluftsliv.

– Vi jobber blant annet for å tette et hull på 200-300 meter i vannkanten ved friluftslivsområdet Væreholmen, slik at Ladestien kan trekkes helt frem til Malvikgrensen i øst, og er i dialog med Malvik kommune om sammenkobling.

Trondheim har også planer om å omregulere områder på Brattørakaia i sentrum, for å koble Ladestien på turstiene i vest.

– Og så håper vi at fremtiden bringer mange nye gode initiativ og forslag til ”ladestasjoner” langs hele ruta, avslutter Winge Austeen.

DRIFTS- OG TILSYNSANSVAR

Når staten medvirker til sikring, er det en forutsetning at kommunen eller friluftsrådet påtar seg drifts- og tilsynsansvaret for arealet. Dette innebærer ansvar for eventuelle tilretteleggingstiltak, vedlikehold og løpende oppgaver som søppeltømming etc. Ansvaret er nærmere beskrevet i håndboka «Forvaltning av statlig sikrede friluftslivsområder» som finnes på Miljødirektoratets nettsider. Det er hensiktsmessig for kommuner og friluftsråd å utarbeide en enkel forvaltningsplan for sine sikrede friluftslivsområder. Med utgangspunkt i en godkjent forvaltningsplan, kan det søkes statlige midler til tilretteleggingstiltak.

LIV OG RØRE PÅ VANNET: Kajakkpadler Bård Ove Fagerli tar seg en sving innom den gamle dypvannskaia for mineleggerfartøy på Østmarkneset. Trondhjem Kajakkklubb har flere hundre medlemmer og får neste år klubblokaler på Østmarkneset. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

FROSKEMANN: Østmarkneset er et populært dykkested. Neste år får Fridykk Midt-Norge klubblokaler i et av skurene. – Dette er en kjempemulighet. Området er jo skapt for vannaktiviteter, sier leder i klubben Truls Melbye (27). At fridykkerne får tilhold i et allment tilgjengelig friluftslivsområde gagnar ikke bare utøverne, men også alle som får oppleve aktivitet i fjæra. – Mange er nysgjerrige på hva vi driver med, særlig barn kommer gjerne bort og spør, forteller Melbye. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

«I dag er det viktig å legge til rette for at flere grupper fristes ut, særlig barn, unge og innvandrere»

Marius Winge Austeen, Trondheim kommune

OPPLEVELSER: Kommunen skal etablere møte- og aktivitetsplasser samt informere om natur, kultur og lokalhistorie langs Malvikstien. – Alle historiske steder skal for eksempel merkes, forteller avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Fiks ferdig i strandkanten

Ny jernbanetunnel ble tidenes mulighet for Malvik kommune. Snart overtar turgåere og syklister den gamle skinnegangen langs Trondheimsfjorden.

– Dette er forebyggende helsearbeid på sitt beste. Jeg ser frem til å bruke stien som pensjonist, sier avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo (Ap) og tar av seg sykkelhjelm.

Akkurat nå er det ulendt å sykle langs det som har fått navnet Malvikstien. Men snart får den grove pukken langs den historiske traséen jevnt grusdekke.

Sperret for fjorden

Nordlandsbanen kom til Malvik i 1881 og har hatt stor betydning for kommunen.

Men medaljens bakside er lett å se i kommunesenteret Hommelvik: Jernbanelinjen slynger seg i flukt med vannkanten og sperret i mer enn ett århundre adgangen til fjorden.

Jernbaneverket la også beslag på strandarealer til produksjon av jernbanesviller.

– Kommunens indrefilet var ikke tilgjengelig. Men egentlig er resultatet ganske fantastisk. At jernbanen i sin tid ble lagt akkurat der, har i praksis reddet nære sjøområder fra utbygging, humrer Bremnes Granmo.

Det var åpningen av ny jernbanetunnel mellom Hommelvik og Hell i 2011 som gjorde Malvikstien mulig. I begynnelsen av 2015 kom Malvik til enighet med Jernbaneverket om overtakelse.

Raskt på pletten

Siden har det gått fort. I juni 2015 fikk kommunen tilsagn fra Miljødirektoratet om statlige sikringsmidler for å konvertere det 2,5 km lange jernbanesporet til tursti. Innen året er omme skal grunnleggende tilrettelegging være ferdig. Offisiell åpning skjer våren 2016.

Malvikstien er et kjerneprosjekt i kommunens innsats for å bedre folkehelsen. At tiltaket vil bli satt pris på, er det ingen tvil om. I en befolkningsundersøkelse fra 2013 oppga brorparten av kommunens 13.500 innbyggere at tilgang til friluftslivsområder langs fjorden er viktig for trivselen.

Visjoner

Malvikstien er universelt utformet og vil binde sammen sentrale friluftslivsområder – som badestranda i

FORVALTNINGSOVERFØRING

Forsvarsbygg, Kystverket og Jernbaneverket er eksempler på statlige etater som forvalter mye eiendom i Norge. Når militærleirer legges ned eller jernbanetraseer flyttes, frigjøres arealer. I tråd med statlig avhendingsinstruks skal slike arealer tilbys andre statlige etater, før de eventuelt legges ut for salg i det åpne markedet. Mange flotte friluftslivsområder er blitt sikret ved at Miljødirektoratet har overtatt slike arealer – i samråd med kommunene, eller ved at kommunene har overtatt dem selv, med støtte fra Miljødirektoratet.

Hommelvik og den statlig sikrede Flatholmen øst for sentrum.

– Dette hadde vi ikke fått til uten sikringsmidler fra Miljødirektoratet, mener prosjektleder Lars Slettom.

Nå ruger han på enda større visjoner. Jernbaneverket planlegger nytt dobbeltspor fra Stjørdal til Trondheim. Det kan frigjøre hele den fjordnære jernbanetraséen til Trondheim.

– Vår drøm er at folk skal kunne trille barnevogn fra Stjørdal, via Malvik til Trondheim, langs en sammenhengende tursti ved sjøen, sier Slettom.

SKJULT HISTORIE: Langs deler av traséen har den gamle skinnegangen fått ligge som et historisk minne under pukken. – Folk har allerede begynt å gå her, selv om vi ikke er ferdige, forteller prosjektleder Lars Slettom. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

MEDVIRKNING: Malvikstien er et tverrfaglig prosjekt. Her er arbeidsgruppa samlet på støttemuren som er restaurert etter at den fikk hard medfart da orkanen Dagmar herjet julen 2011. På oversiden skimtes Malvikstien.

Bak: Avtroppende ordfører Terje Bremnes Granmo (Ap). Fra venstre: Hans Jørgen Renå, avdelingsleder kultur og ungdom, Lars Slettom, miljørådgiver og prosjektleder, Arve Renå, virksomhetsleder kultur, Margunn Skjei Knudsen, Nord-Trøndelag fylkeskommune. Foran: John Thomas Renå, avdelingsleder Hommelvik ungdomsskole, Knut Erling Flataker, Trondheimsregionens friluftsråd. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

UNIVERSELL UTFORMING

Det er et nasjonalt mål at alle kommuner skal ha universelt utformede friluftslivsområder innen 2025. Miljødirektoratet ønsker å samarbeide med kommuner og friluftsråd om å sikre attraktive friluftslivsområder som kan gjøres tilgjengelig for flest mulig brukergrupper. Områdene må samtidig kunne opparbeides på en måte som ivaretar naturverdier og opplevelseskvaliteter.

(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Tilgjengelig for alle

Den tidligere militærleiren på Midtsandtangen i Malvik er et unikt friluftslivsområde i Norge. Her har Miljødirektoratet, i samarbeid med Malvik kommune, lagt store ressurser i å gjøre området attraktivt og tilgjengelig for alle. Området er på hele 150 dekar – tilsvarende 22 store fotballbaner – og omfatter både badestrand og parkanlegg med 4500 frukttrær, bærbusker og urtevekster.

– At det tilgjengelige området er så stort, gjør at jeg kan bevege meg fritt rundt. Jeg er ofte på tur her med hunden min, forteller Rune Monsvoll (42), som sitter i rullestol.

(Foto: Morten Granhaug/Felix Features)

Allemannsretten vs. tilrettelagte friluftslivsområder

Allemannsretten gir alle rett til å ferdes og oppholde seg i utmark – uavhengig av om området er i privat eller offentlig eie.

Men allemannsretten forutsetter at vi bruker naturen som den er. Vi kan ikke kreve at eieren gir tillatelse til bygging av turveier, gapahuker eller fiskebrygger.

Statlig sikring er et virkemiddel for at det offentlige kan tilrettelegge, og utløser mulighet for å søke statlige midler for å finansiere tiltakene.

Statlig sikring kan også brukes for å gjøre viktige arealer som ikke omfattes av allemannsretten, tilgjengelig for folk – som for eksempel arealer friluftslvsloven definerer som innmark.

FRITT FRAM: Bente Stordalen (70) er hyppig gjest på Skallevoldstranda i Tønsberg som kommunen har sikret som friområde.

– Jeg synes bare det er positivt å bruke offentlige midler på dette, sier Stordalen om kommunens oppkjøp og riving av hyttene som tidligere sperret for fri ferdsel.

FUGLELIV: Park- og veisjef Torgeir E. Sørensen i Stavanger fanger en gråhegre i fri flukt i et statlig sikret område på Hundvåg i Stavanger. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Vern om naturmangfoldet

Naturmangfoldloven skal sikre at naturen og dens mangfold tas vare på gjennom bærekraftig bruk og vern.

Loven gir blant annet grunnlag for å verne verdifulle områder mot omdisponering, og er slik svært viktig for friluftslivet. Bruk av verneområdene er regulert gjennom verneforskriftene. Mange områder er godt tilrettelagt, med blant annet informasjonstavler og merkede stier.

Sikring av friluftslivsområder er ikke vern etter naturmangfoldloven, men når et friluftslivsområde eller en turvei skal opparbeides eller tilrettelegges, må konsekvensene for naturmangfoldet vurderes. Det gjelder både plassering og hvordan tiltakene utføres.

Når kommuner eller friluftsråd utarbeider forslag til forvaltningsplaner for sikrede friluftslivsområder, skal tiltakene som foreslås både være i tråd med friluftslivsformålet og samtidig ivareta naturmangfoldet på en god måte. Fylkesmannen vil også vurdere disse forholdene ved sin godkjenning av forvaltningsplanene.

Kommunens folkehelseansvar

Folkehelseloven fra 2011 gir kommunene et selvstendig ansvar i folkehelsearbeidet. De skal ha oversikt over utfordringene og sette i verk tiltak for å bøte på dem.

Å legge til rette for økt fysisk aktivitet og naturopplevelser – særlig i nærmiljøet, der folk bor – er en enkel, rimelig og effektiv måte å møte flere av folkehelseutfordringene på.

Miljødirektoratets tilskuddsordninger til sikring og tilrettelegging av friluftslivsområder kan være et nyttig hjelpemiddel for kommunenes folkehelsearbeid.

PÅ TUR TIL JOBBEN: Janet Sæbø Røysland (56) og Anne Evensen (54) nyter en kaffekopp i fjæra i Karistø ved Hafrsforden i Stavanger før kveldsvakten.

– Jeg er så glad for denne stien og bruker den hver dag til og fra jobben, forteller Evensen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

ALLE I AKTIVITET: Regjeringen har som mål at flere med minoritetsbakgrunn deltar i friluftsliv. Da er nærmiljøet viktig. I Trondheim er friluftsliv en del av introduksjonstilbudet til flyktninger. Disse somaliske jentene er på skoletur langs Ladestien ved Østmarkneset. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Friluftsliv der folk bor

Legger vi til rette for at alle får kort vei til tur- og friluftslivsmuligheter, får vi flere i aktivitet.

Nærnaturen har et bredere sosialt nedslagsfelt enn både tradisjonelt friluftsliv og deltakelse i idrett.

I 2011 satte Miljødirektoratet i gang en egen nærmiljøatsang. Gjennom syv pilotprosjekter har vi høstet erfaringer og kunnskap om hva som skal til for å øke friluftslivsaktivitetene i nærmiljøet.

Les mer i Miljødirektoratets inspirasjonshefte: Friluftsliv – der folk bor. Heftet kan lastes ned fra direktoratets nettsider.

Tålmodig ferd mot fri strandlinje

Bare én hytte står igjen. Snart er også den borte. Kjøp og riving av private hytter har gjort hele Skallevoldstranda i Tønsberg tilgjengelig for alle.

Et brunt gjerde strekker seg fra hytta, over gressbakken og ned til strandkanten. Det er ikke høyt, men det gir et tydelig signal: privat grunn. Selv om et skilt påpeker at folk har rett til å gå her, unngår mange å bruke akkurat denne delen av stranda.

– Skal allmennheten oppfatte dette som friluftsområde, er det viktig at hytta rives, sier Petter Berg (H), og går rett i kjernen på Tønsberg kommunes hårete plan, som strekker seg tre tiår tilbake.

Kjøper og river

– Allerede da jeg begynte å jobbe i kommunen i 1980, var det planer om å kjøpe opp og rive hytter langs noen av de mest populære badestrendene, forteller fagenhetsleder i rådmannens stab, Per Halle.

Han har stått i spissen for oppkjøp og riving av 17 hus og hytter – hovedsakelig langs Skallevoldstranda, Ringshaugstranda og i Karlsvika.

– Vi har videreført en sterk tradisjon for å sikre de mest populære strandområdene for allmennheten for alltid, sier ordfører Petter Berg (H).

Tålmodighet og frivillighet

Han er stolt av at kommunen aldri har vært fristet til å ty til ekspropriasjon, men heller ventet tålmodig på at eierne har solgt frivillig og til markedspris. Det har bidratt til stor tverrpolitisk enighet og folkelig støtte.

– Vi har valgt en skånsom tilnærming, med respekt for eiendomsretten. Alle avtalene har vært frivillige. Om noen ikke ville selge, har vi bare sagt at da venter vi til du vil, påpeker Berg.

REVET: Ordfører Petter Berg (H) på restene av hytta kommunen kjøpte for 6,3 millioner kroner i 2014, med støtte fra Miljødirektoratet.

– Det er helt forferdelig å se fine hytter bli revet, men vi må glemme smerten i øyeblikket, og se nytten på lang sikt, mener ordføreren. (Foto: Harald Strømnes/Tønsbergs Blad)

FRI SIKT: På denne blomsterenga lå én av seks hytter som sperret tilgangen til stranden. Kun én er nå igjen.

– Eier er villig til å selge, men verdivurderingene spriker med flere millioner, så vi har litt forhandlinger igjen, sier Per Halle. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

«Vi har bare sett en brøkdel av hva dette vil bety for framtidige generasjoner»

Petter Berg, ordfører i Tønsberg

FORNØYD EIER: Jan Müller-Nilsen byttet hytte i strandkanten i Karlsvika med hustomt og sjøutsikt, og har aldri angret. Müller-Nilsen brenner for strandsonen og er leder av er Skallevoldstranda vel. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Eneste inngrep fra kommunens side har vært å omregulere arealene til friluftslivsområde. Det begrenset hytteeierne muligheter til å oppgradere de enkle etterkrigshyttene, og dermed gjøre dem enda dyrere å løse ut.

Kreative løsninger

Ofte har ting løst seg når eiendommene ble overdratt til arvingene – og med en god dose kreativitet.

– Vi var tre brødre som skulle overta en liten hytte på Karlsvikodden. For

oss løste dette et problem, og vi fikk et arveoppgjør der alle tre ble vinnere. Men vi måtte gå noen runder med kommunen først, forteller Jan Müller-Nilsen.

En viktig del av avtalen var at Müller-Nilsens mor fikk disponere hytta så lenge hun ønsket.

– Det gjorde prosessen mykere for oss alle, forteller han.

Familien var også skeptiske til at de var førstemann ut. Hva om kommunen ikke klarte å gjennomføre planene, og de andre hyttene fikk stå?

– Det ville jo vært blodig urettferdig. Derfor fikk vi inn i avtalen at om de andre hyttene likevel ble stående, så skulle familien få én million ekstra, forteller Per Halle, og legger til:

– Det har vært litt som å spille sjakk til tider.

Erstatningstomt

Sist, men ikke minst, kom familien og kommunen frem til en løsning som ivaretok verdier penger ikke kan erstatte: tilknytningen til området.

TILBAKEFØRT: Her, i skogholtet på Karlsvikodden, lå familiehytta til Jan Müller-Nilsen. Nå er hytta borte og Karlsvika er blitt et populært utfluktssted. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

To av brødrene fikk erstatningstomter noen steinkast unna, mens den tredje valgte å bli løst ut.

– Vi synes avtalen ble rettferdig. Og resultatet er helt fantastisk. Det kommunen har gjort er framtidsrettet. Hvis vi ser dette i et 50-årsperspektiv, så vil Tønsberg-området fortettes enda mer. Da er det viktig at denne typen arealer sikres, mener Müller-Nilsen.

Men selv med smidighet og godvilje, har det ikke bare vært seiling i smult farvann.

I én sak måtte det advokathjelp til fra Miljødirektoratet.

– Det er også en utfordring at folk tror eiendommen er mer verdt enn den er, sier Halle og forteller at de alltid bruker tre uavhengige meglere eller takstmenn for å fastslå markedsprisen.

Uvurderlig støtte

Det var først da kommunen begynte å tilby byttehandel mot ferdigregulerte kommunale hyttetomter, at det virkelig ble fortgang i planene.

Oppkjøpene har vært et spleiselag mellom Miljødirektoratet og kommunen. Selv i en periode med svært presset kommuneøkonomi på 2000-tallet, ble planene videreført – takket være finansiering av oppkjøp fra Miljødirektoratet

– Vi hadde aldri fått til dette uten støtten fra Miljødirektoratet. Det har gjort at dette ikke har gått på bekostning av andre kommunale oppgaver, påpeker ordføreren, og legger til:

– Den viktigste suksessfaktoren har vært en langsiktig og bevisst strategi. Når vi får den siste avtalen på plass, vil vi ha frigitt tre sentrale strender for all framtid. Jeg synes dette er en utrolig god bruk av offentlige midler, som jeg som Høyremann kan stå inne for. Vi har bare sett en brøkdel av hva dette vil bety for framtidige generasjoner.

Endelig tilgang

Knut Erik Kristoffersen (50) nyter sommervarmen foran den siste hytta som står igjen på Skallevoldstranda. Tønsberg kommune er i forhandlinger med eieren om oppkjøp og riving.

– Jeg har brukt stranda i 40 år, forteller Kristoffersen.

Som guttunge hadde han ikke like god tilgang. Kristoffersen husker godt hvordan han og kameratene stadig ble jaget vekk av en særlig arg hytteeier, som ikke ville ha folk i strandsonen foran hytta si.

– Jeg synes det er kjempeflott at kommunen har sikret Skallevoldstranda som friareal for alle. Det er her jeg liker meg aller best.

PLANFORANKRING

Arbeidet med å sikre offentlige friluftslivsområder bør skje gjennom planarbeid etter plan- og bygningsloven. Det er viktig for å avklare eventuelle arealkonflikter, og for å sikre at berørte parter er gjort kjent med planene. En vedtatt plan vil også sikre politisk forankring, som kan være avgjørende i gjennomføringsfasen.

ENDELIG TILGANG: Knut Erik Kristoffersen (50) nyter sommervarmen foran den siste hytta som står igjen på Skallevoldstranda. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

INDREFILET: Det er ikke bare i strandsonen Tønsberg har sikret verdifulle friluftslivsarealer. Med støtte fra Miljødirektoratet kjøpte kommunen i 2010 praktieieendommen Løkken i sentrum. Dermed kan folk ta turen gjennom en vakker hage og allé opp til byens mest kjente landemerke, Slottsfjellet. – Vi ønsket å få til en sammenhengende grønnstruktur midt i byen, i tilknytning til et verdifullt område for byens innbyggere, forteller Per Halle. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Fjordsti mot alle odds

Sogndal kommune måtte komme til enighet med nesten 30 grunneiere i en tett utbygget strandsone for å bygge fjordsti.

Langt inn i Norges lengste fjord ligger bygda Sogndal – kjent for fotball, saft og puddersnø – og en ambisiøs plan om å ta strandsonen tilbake.

Tett bebyggelse helt ned i strandkanten har i årtier hindret tilgang til fjorden for folk flest.

– Da fjorden mistet sin kommersielle betydning, snudde vi ryggen til den, sier varaordfører Laura Kvamme (Sp).

Viljen til å gjøre noe har vært der lenge. Den bratte og trange bygda er blitt kraftig utbygget og fortettet, og det har lenge vært behov for mer friareal i sentrum.

På 1980-tallet kom de første forslagene om en allment tilgjengelig fjordsti. Ideen fikk etterhvert forankring i kommuneplanen, men det var fortsatt langt frem.

Stri tørn

I 2008 fikk Sogndal sikringsmidler fra Miljødirektoratet til juridisk vurdering og avklaring i forbindelse med nye reguleringsplaner for Fjørebukti – strandsonen i Sogndal. Reguleringsprosessen var komplisert og omfattet mange parter.

Fjordstien skulle blant annet føres rundt industrianlegg i drift, forbi et

nedlagt slaktehus som skulle ombygges til leiligheter og forretninger, og ikke minst forbi en rekke bolighus med hager helt ned til fjorden.

Å smyge en offentlig sti gjennom folks hager, flytte gamle naust og rive garasjer, er kontroversielt. Det kom mange innvendinger mot reguleringsplanene, som måtte klagebehandles. Deretter kom en rettslig skjønnsprosess for å fastsette erstatning til grunneierne. På forhånd hadde kommunen inngått avtaler med berørte grunneiere om tiltak som gjerder, beplantning og tilkomst til den nye fjordstien.

Sogndal kommune fikk juristhjelp fra Miljødirektoratet for å løse flokene.

Kommuneøkonomi

– Det er lett å forstå at det er vanskelig med det samme. Men ved å avgi noe privat, bidrar man til et stort pluss for fellesskapet, sier Kvamme.

Politisk, og i møte med folk i bygda, har striden i størst grad stått om økonomi. Det koster totalt 33,5 millioner kroner å bygge fjordstien. I tillegg til midler til erverv fra Miljødirektoratet, har kommunen fått fylkeskommunale tettstedsmidler øremerket fjordstien.

Av egne midler bruker kommunen inntekter fra parkering i sentrum. I tillegg benyttet kommunen anledningen til å rydde opp og samle gamle avløp, som tidligere gikk urensset rett i fjorden. Dermed kunne det også hentes penger fra vann- og avløpsbudsjettet som var øremerket miljøtiltak.

Deler av stien har dessuten Statens vegvesen tatt ansvar for i forbindelse med utbygging av ny riksvei.

I forbindelse med ombygging av et slaktehus til forretning og leiligheter, ble det også inngått avtaler om anleggsbidrag og areal til fjordstien.

JURIDISK BISTAND

I sikringsaker som krever kompliserte juridiske avklaringer, kan Miljødirektoratet bidra til å dekke utgifter til advokat. Direktoratet har avtaler med erfarne samarbeidsadvokater som da kan bistå kommuner og friluftsråd.

– Det var helt avgjørende at Miljødirektoratet bidro til å finansiere grunnervet, forteller Kvamme, og legger til at statens medvirkning gjorde det lettere å formidle at byggingen av fjordstien ikke ville gå ut over verken driftsbudsjettet eller tjenestetilbudet.

Verdt strevet

I 2015 begynte byggingen av stien, som også kobles sammen med grønne korridorer, gang- og sykkelveier opp gjennom bygda. Fjordstien er også del av Sognefjordvegen – en sammenhengende, merket tursti på over 20 mil gjennom fire kommuner.

– Om det var verdt det? Uten tvil! Det er så kjekt å se hvor mange som bruker den delen av stien som nå er ferdig, både til tur og transport, forteller varaordføreren.

TETT PÅ: Fjordstien skal gå langs hele Fjørebukti (bildet over). Det over 100 år gamle Hofslund Fjordhotell (bildet under) er blant dem som nå har fått tursti i hagen, mellom bebyggelsen og fjorden. (Flyfoto: Harald M. Valderhaug/illustrasjon: Multiconsult)

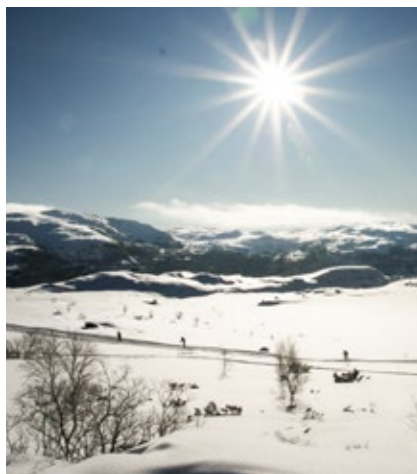
Lettere å komme seg til fjells

– Dette turmålet er så populært at her var det ofte kaos med feilparkerte biler, forteller Oddvin Øvernes i Friluftsrådet Vest.

Opheim i Vindafjord kommune, på grensen mellom Rogaland og Hordaland, er utgangspunkt for skiturer til Olalia vinterstid og turer innover på stinettet til Haugesund Turistforening i Etne-Saudafella om sommeren.

100.000 mennesker i 10 kommuner bor under én times kjøring unna det populære området – som er det viktigste skiutfartsområdet i regionen.

Men dårlig vei og mangel på parkering gjorde det vanskelig for mange å ta det i bruk.

(Foto: Knut-Arild Sørensen/Friluftsrådet Vest)

FRILUFTSLIV OG INTEGRERING: Nye nordmenn introduseres til friluftslivet i Olalia. Her er løypene slake og fine hvis noen ennå ikke er så stø på ski. (Foto: Knut-Arild Sørensen/Friluftsrådet Vest)

Statlig sikring i flere etapper siden 1989 har gjort det mulig å utbedre og forlenge veien og etablere en stor utfartsparkering samt toaletter.

I 2008 fikk friluftsrådet støtte fra Miljødirektoratet til å sikre og legge til rette en ny tur- og skitrasé. Ytterligere tilskudd i 2015 gjør det mulig å forlenge den med en universelt tilrettelagt løype.

Området er også tilrettelagt med bord og benker i stein som kommer fra området.

Tilretteleggingen – kombinert med omfattende preparering av skiløyper vinterstid – har stimulert langt flere enn tidligere til å ta området i bruk.

– Sikringsmidler har vært helt avgjørende for utviklingen av dette viktige friluftslivsområdet, mener Øvernes.

Parkering ga tilgang

– Å få på plass parkering og adkomst for allmennheten var viktig for bruken av området, forteller Ove Bach i Grimstad kommune.

Moysanden nord for Grimstad har stor regional verdi som friluftslivs-område, både for badegjester om sommeren og turgåere og sportsfiskere året rundt. Her er en av distriktets flotteste badestrender, med direkte tilgang til kystnære stier i begge retninger. De skal på sikt bli en del av den offisielle kyststien. Moysanden Familiecamping har dominert området i en mannsalder.

Moysandveien fra riksveien og ned til Moysand Familiecamping var i privat eie, og eneste parkeringsplass lå inne på campingplassen. Grimstad kommune fikk én million kroner i støtte fra Miljødirektoratet for å kjøpe Moysandveien, samt et areal der det kunne bygges offentlig parkeringsplass utenfor campingplassen.

– Dette var en viktig brikke i puslespillet for å gjøre de flotte turområdene langs kysten vår bedre tilgjengelige, mener Bach.

(Begge foto: Ole Johan Stensvand/Moysanden Familiecamping)

Privat øy ble offentlig idyll

Da en av Vestlandets mest spektakulære ferieeiendommer ble lagt ut for salg, slo Os kommune til. Øyperlen ble sikret til glede for den store skaren båtfolk i regionen.

Rundt første verdenskrig bygget en skipsmegler landstedet Sjølyst på øya Skorpo ytterst i Lysefjorden. På det meste var 300 arbeidere i sving. I tillegg til en storslagen villa, ble området opparbeidet med blant annet parkanlegg, kai, drivhus og badehus.

Da skipsrederen døde uten arvinger, etterlot han klar beskjed om at eiendommen ikke skulle selges til private. De postansattes fagforening fikk kjøpe stedet i 1923, og i 70 år fungerte det som feriested for medlemmene. De bygde også mange hytter her ute.

Så, i 2004, stod en annonse i avisen. Den 280 dekar store eiendommen var til salgs.

- Det er ikke ofte eiendommer med så store friluftslivskvaliteter kommer for salg i skjærgården vår. Vi måtte gripe sjansen, sier ordfører i Os, Terje Søviknes (FrP).

Men en prisantydning i overkant av 10 millioner kroner skapte hodebry. Da fikk kommunen en god idé.

Det var egentlig det 100 dekar store strandområdet rundt Tednevågen som var av størst interesse. Resten av eiendommen, med en stor bygningsmasse, var ikke like viktig – utover å sikre adkomst til resten av øya via stiene.

Solgte bygningene

Os kommune kjøpte hele eiendommen, skilte ut den bebygde delen og la den ut for salg. Den ble solgt ferdig regulert til et privat selskap, som ville videreutvikle hytteområdet. Resten ble regulert til friluftslivsformål, med mål om å søke statlig sikring hos Miljødirektoratet. Dette var helt avgjørende for å få planen gjennom i kommunestyret, ifølge ordføreren.

- Det var en risiko å ta, men man må tørre noe i denne bransjen, smiler Søviknes, som lykkes med planen.

BEVART: Båthus og omkleddingsrom fra begynnelsen av 1900-tallet er bevart i friluftslivsområdet, mens en hytte ble revet for å unngå inntrykk av privat grunn. (Foto: Frithjof Fosse/BOF)

«At det ligger en mulighet for å søke eksterne midler hos staten, er en gulrot god som gull for kommunene»

Terje Søviknes, ordfører i Os

VANN OG LAND: I en del av landet der mange har båt, er det viktig å sikre utfartsområder med gode ilandstigningsmuligheter, attraktive oppholdsområder og turstier. Friluftslivsområdet på Skorpo er blant annet tilrettelagt så småbåter og kajaker kan legge til. Det er stupebrett, universelt utformet toalett, badehus, griller, bord og benker. (Foto: Frithjof Fosse/BOF)

- At det ligger en mulighet for å søke eksterne midler hos staten, er en gulrot god som gull for kommunene. Motivasjonen for å være kreativ blir større når man ikke blir sittende med hele regningen selv. Derfor mener jeg

sikringsordningen er helt avgjørende, fortsetter Søviknes.

- Vi kunne risikert at sterke private interesser kom inn og kjøpte hele øya. Denne saken var vinn-vinn for alle parter, mener Åge Landro i Bergen og

Omland Friluftsråd, som bidro aktivt i sikringsprosessen og forvalter området på vegne av kommunen.

Skorpo er i dag en populær uthavn for båtfolk i hele Bergensregionen.

Fortell om friluftslivsområdet!

Når nye områder sikres, kan Miljødirektoratet gi tilskudd til å lage informasjonstavler.

Direktoratet har utarbeidet en egen grafisk profil, som gir føringer for bruk av bilder, skrifttyper, farger og grafiske elementer.

Hensikten er å gi det enkelte område en tydelig identitet utad, og samtidig signalisere at det er del av et landsomfattende nettverk av statlig sikrede områder.

Dette eksempelet er utarbeidet av Bergen og omland friluftslivsråd og beskriver Hissøyna friluftslivsområde i Fjell kommune.

VELKOMMEN TIL Hissøyna friluftslivsområde

Fleire parsellar på Hissøyna utgjør Hissøyna friluftslivsområde, som er eid av staten og vert styrt av Bergen og Omland Friluftsråd. Friluftsrådet forvaltar to hus nord på øya. På eige- domen står og flere naust som vert nytta av Friluftsrådet.

Den delen av Hissøyna som ikkje er friluftslivsområde er i privat eige. Vi ber dei som gjestar øya og utleiehuset å ta omsyn til dette, og respektera dei private eigedomane. Hugs at regelen om fri ferdsle berre gjeld utmark. Det er sauer ute heile året, så hald hunden i band!

Inne i hamna Kylderen er det flytebrygger som skal nyttast av besøkande til friluftslivsområdet (sjå kart). Den faste kaien nord i hamna er kun til ombord og ilandstigning. Fortøy mindre båtar ved flytebryggja, og større båtar ved moloen.

Skånsam ferdsle

I eit friluftslivsområde som i naturen elles har alle rett til å ferðast, men på ein skånsam måte. Ta omsyn til naturen og til dyr på beite. På Hissøyna er det sau på beite heile året, hold hunden i band. Hugs å lukke grindar. Ikkje lemn bål i tida 15.4 til 15.9. Flydt etter deig og ta søppelet med heim. Då er du med å frigjer ressursar slik at Friluftsrådet får meir tid til å halda god standard i områda.

www.miljodirektoratet.no/no/tema/friluftsliv/Allemannsretten/

Friluftslivsområde sikra med statlege midlar

Sidan 1950-tallet har staten medverka til å sikra friluftslivsområde for folk flest. Friluftslivsområdet i Hissøyna er eit av over 2000 slike område.

Del statlege midlane til sikring av friluftslivsområda vert handsama av Miljødirektoratet. Skjærgårdstjenesta tilrettellegg og tar vare på områda.

www.miljodirektoratet.no/no/tema/friluftsliv/ Friluftsliv/ Friluftslivsomrader/

Kontakt

Bergen og Omland Friluftsråd (BOF) er eit interkommunalt samarbeidsorgan som opparbeider og driv meir enn 230 friluftslivsområde i Bergensregionen. Rådet arbeider for auka utbreiing av friluftslivet.

Fjell kommune
Tlf: 55 09 60 00
www.fjell.kommune.no

Bergen og Omland Friluftsråd
Tlf: 55 39 29 50
www.bof.no

Ved ulykker ring 112 eller 113 • Call 112 or 113 in emergency situations • Bei Notfällen 112 oder 113 anrufen

Salto for Verdensparken

Alex Conception fra klubben Furuset Parkour tar salto i Verdensparken – en bydels- og aktivitetspark i Furuset Bydel i hovedstaden.

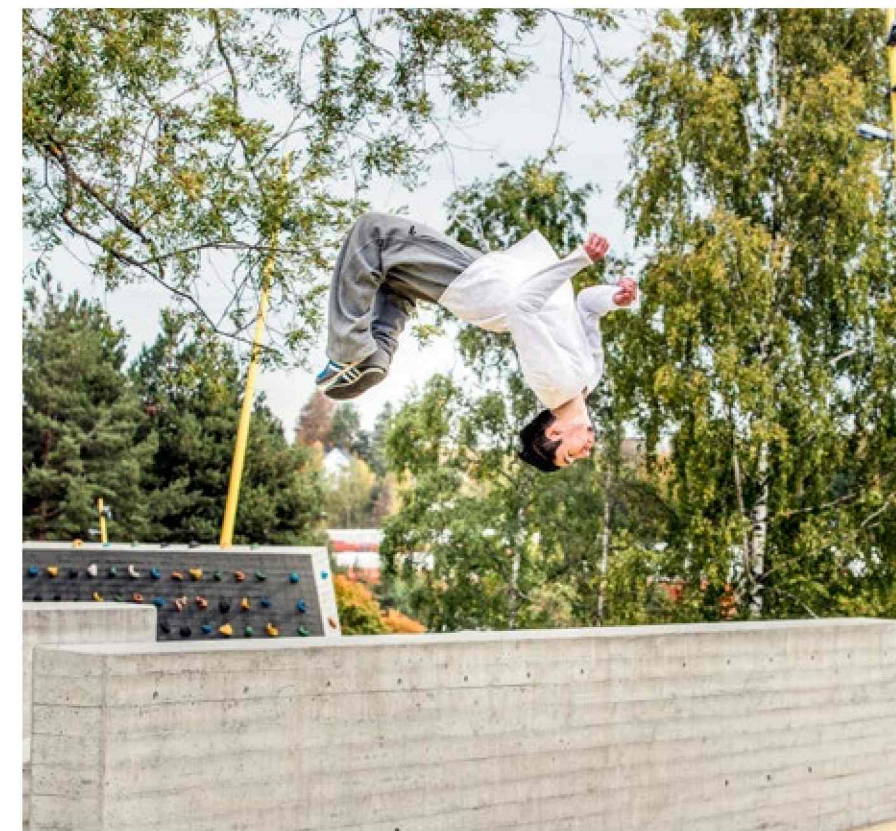
Verdensparken var et stort gressdekket område, inneklemt mellom blokker og bolighus. Inntil 2013 manglet området innhold og var lite i bruk.

Med økonomisk støtte fra blant annet Miljødirektoratet og Husbanken, og i nært samarbeid med lokalbefolkningen, har Oslo kommune opparbeidet en moderne park – med blant annet Norges første parkouranlegg, fellesgriller, sittegrupper, effektbelysning, lekeplasser og urte-, frukt- og bærhager der folk kan forsyne seg.

På "Verdensplassen" nedenfor parkouranlegget, utformet av kunstner Torgeir Husevaag, smelter et kunstverk og en møteplass sammen – i et steindekke i larvikitt og et vannspeil med hoppesteiner.

– Furuset har en internasjonal befolkning som er vant til å bruke parker på andre måter. Selv om Marka bare er en kilometer unna, foretrekker mange i denne bydelen et mer tilrettelagt parkområde, forteller prosjektleder Christer Karlsson i Bymiljøetaten i Oslo kommune.

Verdensparken har gått fra å være en "grønn ørken" til å bli en mye brukt møteplass.

(Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

VEDERLAGSFRI OMGJØRING

Et friluftslivsområde som allerede eies av kommunen eller friluftsrådet, kan bli statlig sikret gjennom såkalt vederlagsfri omgjøring. Da søker man Miljødirektoratet om sikring på vanlig måte, men uten erstatning. Blir søknaden innvilget, tinglyses en erklæring om at området ikke kan brukes til annet enn friluftslivsformål uten samtykke fra staten. Deretter er det mulig å søke statlige tilretteleggingsmidler.

Det lønner seg å investere i friluftsliv

Grønne arealer har stor nytteverdi. Goder og tjenester fra naturen bidrar direkte og indirekte til menneskers velferd.

– Nyttan av naturen er ikke like godt integrert i kommunale beslutninger som annen type verdi, mener seksjonsleder Hans Aasen i Miljøøkonomiseksjonen i Miljødirektoratet.

Grønnstrukturen er viktig for blant annet byers evne til å håndtere konsekvensene av klimaendring, som for eksempel håndtering av overvann ved økte nedbørsmengder. Grønne arealer er leveområder for planter og dyr. De er også arena for rekreasjon og opplevelser, og bidrar til trivsel og attraktive bomiljøer.

Vi kaller det gjerne økosystemtjenester.

– Dette er verdier som kommuner bør tenke igjennom, særlig i forbindelse med planprosesser rundt arealbruk. Hvilke verdier vil gå tapt? Hvilke verdier kan vi sikre, påpeker Aasen.

Kroner og ører

Tromsømarka – polarbyens grønne hjerte, omkranset av bebyggelse på alle kanter – er et godt eksempel på hvor stor betydning et naturområde kan ha for en større by. Ikke bare i samfunnsverdi, men også i kroner og øre.

Tromsø kommune har de siste årene investert 24 millioner kroner i å tilrettelegge Tromsømarka for økt

bruk. Bare helseeffekten av prosjekter som lokker flere ut i aktivitet anslår Helsedirektoratet å være mellom 10 og 40 millioner kroner årlig – grovt regnet. Og dette er bare én av økosystemtjenestene Tromsømarka bidrar med.

Tromsømarka er også en viktig opplevelsesarena for turister og bidrar dermed til verdiskaping for lokalt reiseliv.

Kommunen anslår dessuten at om lag 1000 mennesker bruker bymarka daglig som transportåre til jobb og skole. Det betyr færre bilturer og dermed både lavere utslipp og avlastning for et sprengt veinett.

Smart pengebruk

– Som friluftslivstilretteleggere må vi bli flinkere til bruke de samfunnsøkonomiske analysene, mener Henrik Romsaas, prosjektleder for Tromsømarkaprojektet i Tromsø kommune.

– Som kommune har vi ikke råd til å la være å satse på friluftsliv i nærmiljøet. Grøntområdene må være tilrettelagte, tilgjengelige og tiltrekkende for å få de brukergruppene vi aller helst vil nå ut på tur. Det koster kanskje litt penger her og nå, men politikerne må se på hele regnestykket. Flere i aktivitet i dag, betyr

færre livsstilssykdommer i framtiden, og dermed reduserte helseutgifter, sier Romsaas.

SPILLEMIDLER

Kommuner kan også søke spillemidler – det vil si tilskudd til anlegg for idrett og fysisk aktivitet – for å legge til rette for friluftslivsaktivitet. Fylkeskommunen har ansvaret for å fordele både spillemidler til ulike anlegg og tiltak, og tilretteleggingsmidler til de statlig sikrede friluftslivsområdene. Fylkeskommunen kan derfor veilede kommunene om mulighetene.

Den som søker spillemidler må eie eller ha rett til å bruke arealet der anlegget skal bygges. Spillemidler kan ikke brukes til erverv eller avtale om areal. Dersom man planlegger å opparbeide for eksempel en turvei eller tursti, kan man søke midler fra Miljødirektoratet til sikring av arealet, og spillemidler for å dekke inntil 50 % av opparbeidingskostnadene. Det kan søkes spillemidler til ulike tiltak for å stimulere til friluftslivsaktivitet – som turkart, og baderamper for rullestolbrukere, aktivitetsområder eller sanitæranlegg tilknyttet badeplasser.

(Foto: Henrik Romsaas)

En viktig kilometer

Turveien i det statlig sikrede området på Sydspissen av Tromsøya er bare 1,2 kilometer lang – men helt sentral. Den binder sammen sentrum med Tromsø mest brukte friområde, Telegrafbukta. Herfra går stiene videre rett inn i den bynære Tromsømarka, som de siste årene er blitt oppgradert og tilrettelagt for bruk hele året.

– Tromsø har vært litt sånn at man enten skal ut på fjorden eller opp i fjellet for å drive friluftsliv. Nærfriluftslivet ble det i liten grad tilrettelagt for. Men fokuset på folkehelse har gjort at kommunen virkelig har satset på nærmiljøet de siste årene, forteller prosjektleder for Tromsømarkaprojektet, Henrik Romsaas.

Han er glad for at Sydspissen, som tidligere bare bød på en gjørmete sti langs fjæra over privat eiendom, nå er tilrettelagt og tilgjengelig for folk – for all framtid. Romsaas satset på tett og personlig dialog med skeptiske grunneiere

– Det er viktig for folk at de føler innvendinger blir hørt, og at de får bli med å diskutere frem gode løsninger, mener Romsaas.

I dag er Sydspissen en av polarbyens mest populære turstier, med over 10.000 passeringer hver måned.

Kultur og friluftsliv hånd i hånd

Statlig sikring har bidratt til sammenhengende turveier på kryss og tvers av et av Østlandets mest spennende kulturlandskap. På Jeløy i Moss ligger natur- og kulturopplevelser som perler på en snor.

Søndre Jeløy har vært landskapsvern-område siden 1983. Et særegent kyst- og herregårdslandskap – med steingjerder, alleer og hageanlegg; bøskeskog og løvskog; sandstrender

og rullesteinstrender; 220 registrerte fuglearter, en av landets største sommerfuglhabitat og tre naturreservater.

Å skue utover det gylne landskapet badet i høstsol gjør det lett å forstå hvorfor så mange kunstnere har latt seg inspirere av naturen her. Søndre Jeløy er et lappeteppe av gallerier og atelierer. Her er keramikkverksted, kunstglasshytte, sølvsmed og utallige billedkunstnere for å nevne noe. Galleri F15 på ærverdige Alby gård er et av landets mest anerkjente. Her ligger også Naturhuset, et informasjonssenter om den vernede naturen i området.

KULTURMINNER OG FRILUFTSLIV

Samspillet mellom natur- og kulturminner er mange steder helt sentralt for friluftslivsopplevelsen. Sikring og tilrettelegging av naturområder med kulturminner vil både stimulere til friluftaktivitet og synliggjøre kulturminnene. God informasjon, tilrettelegging og skjøtsel er viktig for at kulturminner skal berike friluftslivsopplevelsen, samtidig som de ikke skades eller forringes.

KYSTSTI: Her i vannkanten foran Refsnes Gods passerer kyststien, som går rundt store deler av Jeløya. Statlig sikring av store deler av strandsonen i Refsnes gjør at stien ikke trues av videre utvikling i området og at kommunen kan tilrettelegge mer målrettet for allmennheten i bydelen. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

LITE BETYR MYE: En smal tarm, klemt mellom to hagehekker, er del av det statlig sikrede området på Refsnes. Den, og flere tilsvarende korridorer, gir tilgang til kyststien fra hele boligområdet. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Dette landskapet danner rammen rundt og er tyngdepunktet i et stort turveinett, med kyst- og innlandsstier, som er knyttet sammen med resten av Jeløya, Moss sentrum, bydelene rundt og bymarka innenfor – der Vansjø danner et nytt tyngdepunkt for friluftslivet.

– Det er nettopp kombinasjonen av natur og kultur som gjør Jeløya så populær. I det moderne friluftslivet

er det viktig for mange å ha et mål med turen, mener Frank Ivar Hansen i Seksjon for miljø i Moss kommune.

Avgjørende for tilgangen

Statlig sikring av friluftslivsområder har vært avgjørende for å gi allmennheten tilgang til viktige naturarealer og etablering av turveier i kommunen. På Jeløya er fire områder statlig sikret,

i tillegg til Gullholmen i fjorden rett utenfor. Også Kvernøyene i Vansjø er statlig sikret.

Når vi beveger oss nordover fra landskapsvernområdet på Jeløya, treffer vi et bebygget belte, før landskapet går over i hovedsakelig skog og åser, med hytter helt i nord.

Statlig sikring av en liten stripe i vannkanten og grønne korridorer

«I det moderne friluftslivet er det viktig for mange å ha et mål med turen»

Frank Ivar Hansen, Moss kommune

gjennom boligområdet på Refsnes i 2012, er foreløpig siste tilskudd til statlige friluftslivsområder i kommunen.

– Moss har hatt en langsiktig politikk, uavhengig av politisk styringsflertall, om å være tilbakeholdne når det gjelder å tillate bygging nær sjøen. Vi har derfor ikke hatt de samme utfordringene som mange andre kommuner, som må tråkle kyststier innimellom strandbebyggelsen. Refsnes er én av få områder med hus og leiligheter i vannkanten, forteller Hansen.

Litt betyr mye

Siden 1960-tallet har det vokst frem et tett boligområde rundt Refsnes Gods, som i dag er hotell. Strandsonen var i privat eie.

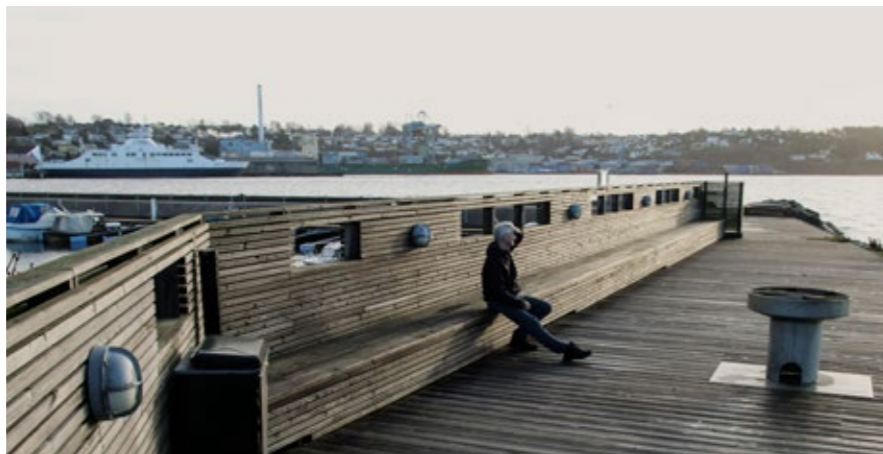
– En samfunnsbevisst grunneier ønsket i 2012 å selge Refsnesstranden og en del mindre grønne arealer innimellom boligbebyggelsen. Han ga kommunen mulighet til å sikre tilgang til viktige grønne korridorer for allmennheten, forteller Hansen.

Moss har i dag kyststier som går helt i vannkanten både på Jeløya og på fastlandet.

– Det er derfor ytterst få boligområder som ikke ligger innen 500 meter fra en merket tursti, avslutter Hansen.

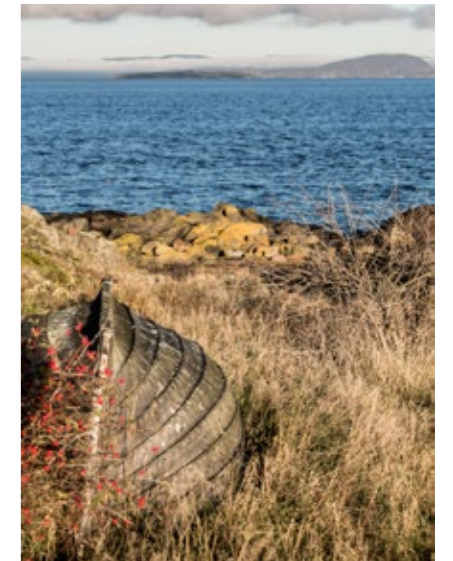
KNUTEPUNKT: Søndre Jeløy er et av de mest brukte friluftslivsområdene i Østfold. 300 år gamle Alby gård og Galleri F15 er knutepunkt for nettverket av turstier og natur- og kulturopplevelser. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

BYUTVIKLING: Fiske badestrand er et av de sikrede områdene på Jeløya, et steinkast fra brua til Moss sentrum. Her har Miljødirektoratet bidratt til et viktig ledd i byutviklingen. – Fiske er et populært areal for befolkningen med utegrill, oppholdsplasser og sandvolleyballbane, forteller Frank Ivar Hansen. (Foto: Frank Ivar Hansen)

RESTAURERES: – Vi er glade for at vi kan sette i stand disse bygningene. Målet er å få fram fyrets viktige rolle for byens befolkning, forteller Frank Ivar Hansen og legger til at det vil bli viktig å skape et godt samspill mellom bruk av friluftslivsområdet og forvaltning av sjøfuglreservatet og kystfloraen. (Begge foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

NATUR OG KULTUR: På Gullholmen ligger fortsatt fyrbøterens gamle robåt og minner om hva som engang var.

Ny kystledhytte i Oslofjorden

På Gullholmen utenfor Jeløya pusses den gamle fyrstasjonen opp. Sommeren 2016 blir den kystledhytte – som skal leies ut til allmennheten.

Selve Gullholmen, som er Østfolds vestligste punkt, ble sikret allerede i 1989. Øya ble da overdratt fra Fiskeridepartementet til Miljøverndepartementet, og senere til Miljødirektoratet.

Gullholmen er et populært utfartssted for båtfolk, men skiller seg fra andre statlig sikrede områder ved at det ligger en stor bygningsmasse i et relativt lite friluftslivsområde.

Halve øya er dessuten sjøfuglreservat.

Fyrstasjonen er ikke formelt fredet, men bygningene har kulturhistorisk verdi.

Etter at en stiftelse lenge har hatt driftsansvaret for Gullholmen, overtok Moss kommune hele forvaltningsansvaret i 2015. Samtidig begynte arbeidet med å sette i stand bygninger og utbedre brygger –

med støtte fra Miljødirektoratet.

Forutsetningen er at bygningene blir del av Kystledkonseptet, samt stilles til disposisjon for skoler, og dermed blir tilgjengelig for langt flere enn før.

Sommeren 2016 blir Gullholmen Fyr kystledhytte i regi av Oslofjordens Friluftsråd. Ildsjelene i stiftelsen, som i tre tiår har forvaltet holmen, vil fortsatt ha en sentral rolle.

LEK I VANNKANTEN: Det statlig sikrede friluftslivsområdet Hansbakkfjæra ligger langs den populære Ladestien i Trondheim. Her er barn fra Sjøskogbekken FUS-barnehage på tur.
 – Alle vinner på at det offentlige bruker penger på å skape plasser som dette. Nærområdet betyr mye for oss. Vi har turdag hver uke og bruker Hansbakkfjæra ofte, sier pedagogisk leder Arnt Omar Bakken. (Foto: Fredrik Naumann/Felix Features)

Utnytt mulighetsrommet

Mulighetene er langt flere enn det som presenteres på disse sidene.

Listen over sikrede områder gir en pekepinn om hva slags arealer og tiltak Miljødirektoratet kan støtte. Den viser likevel ikke hele mulighetsrommet. Kanskje har en kommune eller et friluftsråd en idé om noe Miljødirektoratet ikke har vært med på før?

Det er mange gode prosjekter i norske kommuner der nettopp sikring ville vært det rette virkemidlet for å løse utfordringer, legge til rette for naturopplevelser og få flere i aktivitet. Derfor ønsker Miljødirektoratet flere henvendelser fra kommuner og friluftsråd – gjerne tidlig i prosessen.

Grip muligheten til å samarbeide med Miljødirektoratet om spennende sikringsprosjekter, og send en søknad i dag.

La deg inspirere!

Eksempler på områder som kvalifiserer til statlig sikring:

- grønne lunger nær der folk bor
- arealer som kan bidra til å skape sammenhengende turtraseer eller rundløyper
- adkomst til attraktive friluftslivsarealer, som for eksempel stier til strandsonen eller etablering av parkering ved et utfartsområde
- områder og tilrettelegging som øker tilgjengeligheten for mennesker med nedsatt funksjonsevne
- områder med opplevelsesverdier som motiverer til mer friluftsliv, og bidrar til å synliggjøre og formidle kulturhistorie og naturkunnskap
- tilrettelegging for ferdsel i kulturlandskap og landbruksområder
- nedbygde områder der driften opphører – som industritomter, campingplasser eller andre næringsområder – som kan få en nøkkelfunksjon som friluftslivsområde
- badeplasser samt mindre strandområder som for eksempel gir gode muligheter for tilkomst med kajakk eller kano
- områder og tilrettelegging som stimulerer barn og unge til aktivitet
- tilrettelegging som stimulerer til gåing og sykling som hverdagstransport

«Miljødirektoratet vil gjerne samarbeide med kommuner og friluftsråd om å sikre enda flere, flotte friluftslivsområder. Attraktive arealer og turveier som er lette å nå, gir folk gode naturopplevelser i hverdagen»

Ellen Hambro, miljødirektør

NATURBASE

Alle landets statlig sikrede områder er registrert i www.naturbase.no

Miljødirektoratet

Telefon: 03400/73 58 05 00 | **Faks:** 73 58 05 01

E-post: post@miljodir.no

Nett: www.miljodirektoratet.no

Post: Postboks 5672 Sluppen, 7485 Trondheim

Besøksadresse Trondheim: Brattørkaia 15, 7010 Trondheim

Besøksadresse Oslo: Grensesvingen 7, 0661 Oslo

Miljødirektoratet jobber for et rent og rikt miljø. Våre hovedoppgaver er å redusere klimagassutslipp, forvalte norsk natur og hindre forurensning.

Vi er et statlig forvaltningsorgan underlagt Klima- og miljødepartementet og har mer enn 700 ansatte ved våre to kontorer i Trondheim og Oslo, og ved Statens naturoppsyn (SNO) sine mer enn 60 lokalkontor.

Vi gjennomfører og gir råd om utvikling av klima- og miljøpolitikken. Vi er faglig uavhengig. Det innebærer at vi opptre selvstendig i enkeltsaker vi avgjør, når vi formidler kunnskap eller gir råd. Samtidig er vi underlagt politisk styring. Våre viktigste funksjoner er at vi skaffer og formidler miljøinformasjon, utøver og iverksetter forvaltningsmyndighet, styrer og veileder regionalt og kommunalt nivå, gir faglige råd og deltar i internasjonalt miljøarbeid.

